

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ISSN 2224-0306

Релігія та Соціум

Міжнародний часопис

Засновано у 2008 році

№ 2 (26)

Чернівці

Чернівецький національний університет
2017

УДК 267(08)+316.74:2(08)

ББК 86.2я53+60.550.566

Р 368

Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. – № 2 (26). – 198 с.

У часописі, присвяченому 500-річчю Реформації, розглядаються питання виникнення протестантизму в Україні в його радикальних формах – антитринітаризму та соцініанства, співвідношення європейської реформаційної домінанти і української ідентичності протестантизму; аналізується протестантська Реформація як соціокультурний феномен та її вплив на трансформаційні процеси у духовному християнстві.

Досліджується вплив реформаційних ідей на український соціум та організаційні форми релігійного життя, діяльність легальних і нелегальних громад АСД у галицьких областях України в радянський період.

Визначається роль Реформації як світоглядної основи розширення функціональності релігії в соціумі, значення для сучасної освітньої української еліти та формування нової філософії життя; проводиться аналіз Реформації як рушійної сили секуляризації культури та свободи як концепту теорії справедливості; досліджується роль протестантської етики у становленні капіталістичного суспільства; робиться огляд біблійної доктрини про пекло. Проводиться екуменічний дискурс кредології як релігієзнавчої науки, розглядаються перспективи розвитку духовності особистості в українському контексті, неоконсервативна програма побудови православної етики та особливий характер спільноти у філософсько-богословській інтерпретації.

У конфесійному контексті молодими науковцями розглядаються проблеми впливу Реформації на літургіку історичного богослужіння, біблійних засад місіонерської діяльності протестантських церков, протестантська точка зору на питання міжкультурних відносин місії та поширення протестантизму в Україні. Аналізуються кваліфікаційні особливості церковного служіння в умовах сучасного суспільства; трансформаційні процеси формування нових переконань і нової ідентичності особистості віруючого.

У часописі також представлені рецензії та повідомлення про конференцію.

Матеріали стануть у нагоді викладачам, науковцям, богословам, аспірантам, студентам, усім хто цікавиться історією Реформації та сучасним функціонуванням протестантських Церков.

Наукове видання

Засновники:

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Відділення релігієзнавства Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України

Адреса редколегії:

58012, Чернівці 12, вул. Коцюбинського, 2

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Філософсько-теологічний факультет
Кафедра культурології, релігієзнавства та теології
(0372) 584883
Кафедра соціології
(0372) 584703

Затверджено:

вченою радою Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича 13 березня 2008 року,
протокол № 2 і вченою радою Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
8 квітня 2008 року, протокол № 6

Відповідальний редактор:

Балух В.О. – член-кор. НАПН України, доктор історичних наук,
професор

Редакційна колегія:

Возний І.П. – доктор історичних наук, професор
Докаш В.І. – доктор філософських наук, професор (заступник
відповідального редактора)
Колодний А.М. – доктор філософських наук, професор
Марчук М.Г. – доктор філософських наук, професор
Нельга О.В. – доктор соціологічних наук, професор
Пірен М.І. – доктор соціологічних наук, професор
Мизак Н.С. – доктор історичних наук, професор
Туленков М.В. – доктор соціологічних наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор
Рущенко І.П. – доктор соціологічних наук, професор
Шульга М.О. – доктор соціологічних наук, професор
Шудло С.А. – доктор соціологічних наук, професор
Руташ О.В. – доктор філософських наук, доцент
Шкрібляк М.В. – доктор філософських наук, доцент
(відповідальний секретар)

Міжнародна редакційна колегія:

Байтенова Нагіма – доктор філософських наук, професор
(Казахстан)
Хернфер Крістіан – доктор соціологічних наук, професор (Велика
Британія)
Генов Микола – доктор соціологічних наук, професор (Словенія)
Боровік Ірена – доктор соціологічних наук, професор (Польща)
Елбакян Катерина – доктор філософських наук, професор (Росія)
Єреник Роман – доктор історичних наук, професор (Канада)
Томаш Пал – доктор соціологічних наук, професор (Угорщина)
Хоффманн Генрик – доктор філософських наук, професор
(Польща)

Міжнародний часопис „Релігія та Соціум”

Думка авторів опублікованих матеріалів може не збігатися з редакційною.

© Чернівецький національний університет, 2017 р.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Yuri Fedkovych
Chernivtsi National University

ISSN 2224-0306

Religion and Socium

An International Journal

Founded in 2008

№ 2 (26)

Chernivtsi
Chernivtsi National University
2017

УДК 267(08)+316.74:2(08)

ББК 86.2я53+60.550.566

P 368

Religion and Socium. An International Journal. – Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2017. – № 2 (26). – 198 p.

In the journal devoted to the 500th anniversary of the Reformation, the question of the emergence of Protestantism in Ukraine in its radical forms – antitrinitarism and socialism, the relation of the European reformation dominant and the Ukrainian identity of Protestantism – are considered in Ukraine. Analyzes the Protestant Reformation as a sociocultural phenomenon and its influence on the transformational processes in spiritual Christianity.

The influence of reformation ideas on the Ukrainian society and organizational forms of religious life, the activity of legal and illegal communities of ASD in the Galician regions of Ukraine during the Soviet period is researched.

The role of the Reformation as a world-view basis for expanding the functionality of religion in society, the significance for the modern educational Ukrainian elite and the formation of a new philosophy of life are determined. The analysis of the Reformation as a driving force of secularization of culture and freedom as a concept of the theory of justice is conducted; The role of Protestant ethics in the formation of a capitalist society is explored; A review of the biblical doctrine of hell is made. The ecumenical discourse of credology as a religion science is conducted, the perspectives of the development of personality spirituality in the Ukrainian context, the neoconservative program of building Orthodox ethics and the special character of the community in the philosophical and theological interpretation are considered.

In the confessional context young scientists consider the problems of the influence of the Reformation on the liturgy of the historical worship, the biblical principles of the missionary activity of the Protestant churches, the Protestant viewpoint on the question of the intercultural relations of the mission and the spread of Protestantism in Ukraine. Qualitative features of church service in the conditions of modern society are analyzed; Transformational processes of formation of new beliefs and new identity of the personality of the believer.

The magazine also contains reviews and conference announcements.

The materials will be useful to teachers, scholars, theologians, graduate students, students, anyone interested in the history of the Reformation and the modern functioning of Protestant Churches.

Scientific publication

Founders:

Yuri Fed'kovych Chernivtsi National University
Department of Religion Studies of Hryhory Skovoroda
Institute of Philosophy of NAS of Ukraine

Editor:

Balukh V. – Corresponding member of NAPS of Ukraine,
Doctor of Historical Sciences, Professor

Address of the editorial board:

58012, Chernivtsi 12, str. Kotsubynsky 2, Yuri Fed'kovych
Chernivtsi National University
Faculty of Philosophy and Theology
Department of Cultural Studies, Religion Studies
and Theology
(0372) 584883
Department of Sociology
(0372) 584703

Approved by:

Scientific Board of the Yuriy Fed'kovych Chernivtsi
National University March 13, 2008, Protocol № 2 and the
Academic Council of Department of Religion Studies of
Hryhory Skovoroda Institute of Philosophy National
Academy of Sciences of Ukraine April 8, 2008, Protocol
№6

Editorial Board:

Voznyy I. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Dokash V. – Doctor of Philosophy, Professor (associate editor)
Kolodnuy A. – Doctor of Philosophy, Professor
Marchuk N. – Doctor of Philosophy, Professor
Nelha O. – Doctor of Sociological Sciences, Professor
Piren M. – Doctor of Sociological Sciences, Professor
Tulenkov M. – Doctor of Sociological Sciences, Professor
Myzak N. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Fylypovych L. – Doctor of Philosophy Sciences, Professor
Ruschenko I. – Doctor of Sociological Sciences, Professor
Shylga M. – Doctor of Sociological Sciences, Professor
Schudlo S. Doctor of Sociological Sciences, Professor
Ruptash O. Doctor of Historical Sciences, Associate Professor
Shkribliak M. – Candidate of Philosophy, Associate
Professor (Executive Secretary)

International Editorial Board:

Nahima Baytenova – Doctor of Philosophy, Professor (Kazakhstan)
Herpfer Kristian – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Great
Britain)
Genov Nikolai – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Slovenia)
Borovik Irena – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Poland)
Elbakyan Katerina – Doctor of Philosophy, Professor (Russia)
Yerenyuk Roman – Doctor of Historical Sciences, Professor (Canada)
Thomas Payl – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Hungary)
Hoffmann Henryk – Doctor of Philosophy, Professor (Poland)

An International Journal „Religion and Society”
Authors' opinions may not match the editorial.

© Chernivtsi National University, 2017

РЕЦЕНЗІЇ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

© Руслана Мартич
(Київ)

ДІАЛОГ МОРАЛЬНИХ ІДЕЙ РЕЛІГІЙ – ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ ОСІБ І СПІЛЬНОТ

*(рецензія на монографію Олександра Бродецького
«Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей». –
Чернівці, 2016)*

У статті прорецензовано релігієзнавчу монографію чернівецького науковця Олександра Бродецького. Комплексно проаналізовано зміст дослідження, його ключові ідеї, теоретичну й соціально-практичну значущість.

Ключові слова: етичні цінності, релігія, гуманістична синергія релігійно-етичних ідей, особистість, соціум, світогляд.

2016 року українська філософсько-релігієзнавча наука поповнилася новим цікавим виданням – монографією Олександра Бродецького, доцента кафедри культурології, релігієзнавства й теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – «Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей» [1]. Актуальність теми дослідження зумовлена нагальністю потреби конструктивної трансформації сучасної ціннісної платформи життя суспільства та особистості. Суспільні катаклізми та цивілізаційні соціальні трансформації вимагають аналізу дієвості базових світоглядних ідей, рефлексії над комплексом смислових і комунікативних факторів, пов'язаних з релігією і релігійністю. Від ефективного віднаходження стратегій розв'язання сучасних етичних проблем багато в чому залежить стабільне функціонування суспільства, темпи його подальшого як соціального, так і духовного розвитку. Актуальність теми дослідження також визначена практичним значенням осмислюваних в роботі духовних і соціальних явищ, серед яких важливим постає факт збереження дієвості релігійних цінностей у сучасному істотно секуляризованому суспільстві та наявності релігійної мотивації в глибинних підмурівках навіть багатьох світських форм життя.

Ключовим методологічним принципом дослідження виступає гуманістична синергія релігійно-політичних ідей. Досвід як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку духовності останніх століть засвідчив істотну кризу класичного розуміння гуманізму. Однак це не означає вичерпаності життєвого потенціалу гуманізму як такого. Запропоноване Олександром Бродецьким розуміння гуманізму як чинника «орієнтації на цінності поваги до людської гідності, шанування її творчих можливостей, заохочення її конструктивно реалізуваної свободи, поєднаної з соціально-практичною та духовною відповідальністю» [1, с.15], є доволі значущим в складних умовах сьогодення.

Як слушно зазначає автор, орієнтація на синергію продуктивних етичних цінностей у релігіях спонукає досліджувати відповідний ціннісний ресурс з позицій наявності в ньому загальнолюдських констант. А відповідно, «актуалізація загальнолюдського змісту моральних настанов різних релігій та їхньої співзвучності етичним принципам світського гуманізму може сприяти усуненню бар'єрів на шляху толерантності, діалогу та солідарності між носіями різних духовних традицій» [1, с.16].

Саме тому в рецензованому дослідженні заявлена мета експлікації змісту, умов та форм актуалізації гуманістичного потенціалу етико-релігійних цінностей, їхніх можливостей щодо інтенсифікації конструктивної соціально значущої діяльності релігійних організацій, синергії зусиль релігійної етики і світського гуманізму у справі розв'язання глобальних та особистісних моральних проблем сьогодення.

Безумовно, в такому сенсі є вдалим вибір об'єкта дослідження, яким постає етико-ціннісний дискурс релігійних та філософсько-антропологічних систем людства. Та, відповідно, в

його рамках, предмета дослідження, тобто гуманістичних ідей в релігійно-етичних системах та механізми і способи їх смислової кореляції й можливої взаємодії в структурі свідомості особистостей та спільнот. Сформовані на цій основі завдання дослідження дозволяють глибоко та всебічно розкрити сутність цієї важливої предметної сфери, запропонувати шляхи та методи реалізації гуманістичного потенціалу релігійно-етичних систем.

Позитивним моментом рецензованої монографії є опора автора на структурований, добре продуманий методологічний інструментарій, що дозволяє залучити до аналізу означеної проблематики актуальні та евристично функціональні методи і принципи сучасного релігієзнавства з урахуванням його міждисциплінарної природи та зорієнтованості на соціально-експертну функціональність результатів дослідження. Методологія дослідження реалізує принцип гуманістичної синергії релігійно-етичних ідей на ґрунті балансу продуктивних можливостей компаративістської, діалектичної, феноменологічної, герменевтичної, синергетичної методологічних ліній.

Важливим аспектом рецензованої наукової роботи є залучення надзвичайно широкого кола джерел з царини філософії, етики, релігієзнавства та ін. Основний методологічний підхід ціннісно-антропологічної типологізації етичних цінностей в релігіях корелюється, зокрема, з продуктивними ідеями концепцій релігії та релігійності І. Канта, М. Бердяєва, Е. Фромма, Ч. Тейлора та ін. Значним джерельним масивом з проблемного поля монографії є проаналізовані автором віроповчальні тексти східних та авраамічних релігій, богословська спадщина різних традицій. Крім того, автором залучено широку дослідницьку літературу щодо філософського дискурсу проблем етико-антропологічного характеру, а також проаналізовані етико-соціальні ідеї в дослідницьких публікаціях та критичних творах. Важливим блоком у масиві літератури, що лягла в основу розвідки, стали праці богословів, релігійних мислителів, ідеологів, філософів, публіцистів, де постулюється їхня соціально-значуща позиція чи програма. Назагал проаналізована автором першоджерельна й дослідницька література дозволила висвітлити релігійно-етичний ціннісний дискурс як з позицій поліфонії смислів, думок, течій, тенденцій, так і з урахуванням можливостей ідейного діалогу та синергії релігійного й філософського ресурсу думки в орбіті методологічних стратегій монографії.

Аналіз ступеня наукової розробленості заявленої проблеми дозволив автору роботи передусім звернутися до розгляду змісту фундаментальних категорій етики у їх співвідношенні з базовими людинотворчими критеріями належної поведінки. Саме це стало методологічно продуктивним імпульсом осмислення можливостей синтезу ціннісних ресурсів релігійної та світської етики в умовах сьогодення.

Особливістю рецензованого наукового дослідження та безперечним здобутком автора є комплексна настанова на синтез ціннісних ідей різних релігійних систем і традицій, з привнесенням в осмислюваний контекст досягнень філософської етики в її сфокусованості на рефлексію над релігійною аксіологією. Як справедливо зазначає автор, смисловий синтез гуманістичних етичних постулатів може мати продуктивний не лише теоретичний, а й практично-освітній потенціал, «адже він дає орієнтири гуманістичного бачення вірянами власної релігійної традиції, акцентує в ній ті смислові пласти, які можуть служити «трампліном» для діяльного саморозвитку, ентузіазму в соціально значущих ініціативах» [1, с.8], сприяє діалогу прибічників неоднакових світоглядних переконань та представників різних цивілізаційних систем.

Позитивною, на наш погляд є й та обставина, що автор не оминув українського виміру в контексті соціальної справедливості та етичної відповідальності релігійних спільнот та лідерів. Поняттю «справедливість» більшість релігійних текстів та доктрин надають першорядного значення. Крім цього, дуже важливим є соціально-практичний вимір інтерпретації справедливості, що є особливо актуальним в українському соціумі на сучасному етапі, коли громадянське суспільство, долаючи різноманітні ризики, виборює справедливі, етичні, соціально паритетні принципи суспільного й політико-національного буття та громадського облаштування. Автору вдалося провести маркування та вдало розставити акценти щодо аналізу специфіки практичного реагування лідерів й активістів традиційних церков України на

соціально-політичні події, пов'язані з обстоюванням європейського вибору та та практичної справедливості в контраверсійних соціальних реаліях сьогодення [див.: 1, с.280-287]. Окреслена діалектика гуманістичного та деструктивного чинників у соціальній ролі релігійних структур свідчить, без сумніву, про дієву соціально-практичну спрямованість експертних можливостей дослідження Олександра Бродецького.

Важливим надбанням монографії є узагальнення векторів гуманістичного реагування релігій на актуальні питання прикладної етики. Автором підкреслюється, зокрема, особлива гострота викликів екологічного та біомедичного змісту, дається власне бачення ідейних можливостей синергії гуманістичного ресурсу етики релігій і філософських засад мотивування моральності в розрізі зазначеної проблематики [див.:1, с.251-280].

Слід погодитися і з обґрунтованістю також широких практичних можливостей застосування результатів монографічного дослідження, які можуть полягати в наданні сучасній особистості ідейно-рефлексивної смислової опори для збалансованого, гармонійного формування власного світогляду й комунікації на засадах діалогізму, солідарності, шанування унікальності альтернативних духовних шляхів до моральних ідеалів за умови їхньої культуротворчої спрямованості та соціальної конструктивності [див.: 1, с.20]. Крім того, концепт гуманістичної синергії релігійно-етичних ідей здатен бути методично функціональним при пошуку стратегій і тактик оптимізації релігієзнавчої освіти, вдосконалення когнітивності та виховної ролі релігієзнавчої складової в межах викладання споріднених дисциплін.

Звісно, як і в кожному авторському дослідженні, певні ідеї монографії можуть бути дискусійними, але несумнівною є чітка настанова на наукову сумлінність та методологічно й логічно вивірене аргументування своїх висновків та дослідницьких стратегій і тактик.

Загалом, вважаємо, що рецензована наукова робота є комплексним і завершеним дослідженням проблеми феномена етичних цінностей у релігіях та їх гуманістичного морального ресурсу в різних релігійних традиціях світу, їй притаманна істотна питома вага новачійних ідей і евристично цінних методологічних можливостей. Крім теоретичної значущості, її висновки стануть у пригоді при оптимізації викладання на середній і вищій ланках освіти предметів філософсько-етичного та релігієзнавчого спрямування. Також ідеї монографії можуть послужити мотивом оптимізації висвітлення у ЗМІ комплексу тих явищ і проблем, які пов'язані з функціонуванням релігії та релігійності в культурі.

Література

1. Бродецький О.Є. Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей / О.Є. Бродецький. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 336 с.

Ruslana Martych

The dialogue of moral ideas of religions as a factor of personalities' and communities' solidarity

(review of the Oleksandr Brodetskyi's monograph "Ethical values in religions: the humanistic synergy of ideas")

The article contains the review of the monograph written by Chernivtsi scientists in the field of religious studies Oleksandr Brodetskyi. It is outlined the content of study, its main ideas, theoretical and socially practical importance.

Keywords: ethical values, religion, humanistic synergy of religious moral ideas, personality, society, world-view.

Надійшла до редакції 25.04.2017 р.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ РЕФОРМАЦІЇ

Балух В. Реформація та релігійно-філософська думка антитринітаріїв і соцініан в Україні.....	5
Яроцький П. Реформація: європейська домінація і українська ідентичність протестантизму.....	17
Докаш В. Протестантська Реформація як соціокультурний феномен.....	32
Шугасва Л. Особливості впливу протестантизму на трансформаційні процеси у духовному християнстві (на прикладі молокан і мальованців).....	42
Мизак Н., Яремчук А. Вплив реформаційних ідей на український соціум у XVI – XVII ст.	50
Стоцький Я. Діяльність легальних і нелегальних громад АСД у галицьких областях України в 1965-1975 рр.	60
Кондратиук Л. Михайло Грушевський і В'ячеслав Липинський про вплив реформаційних ідей на українську суспільність та організаційні форми релігійного життя.....	69
Hardy R. Eschatological reflections of the protestant defense of the hell.....	75
Hutkovska I. Culture function of the protestant ethics by Max Weber.....	81

РЕФОРМАЦІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Виговський Л. Реформація як світоглядна основа розширення функціональності релігії в соціумі.....	86
Пірен М. Нагірна проповідь Ісуса Христа: роль і значення для сучасної освітянської української еліти.....	92
Левкулич В. Свобода як концепт теорії справедливості.....	97
Manchul B. Protestant reformation and new philosophy of life.....	104
Горохолінська І. Від «загального священства» до «індивідуалізованої релігії»: формування секулярної релігійної культури європейських країн.....	107
Мариціновська Д. Кредологія як релігієзнавча наука про віру: екуменічний дискурс.....	113
Скрипник Є. Перспективи розвитку духовності особистості в українському контексті.....	119
Дідківський А. Неоконсервативна програма побудови православної етики як аскетичної психології та проблеми свободи.....	126
Горбань Р. Особливий характер спільноти у філософсько-богословській інтерпретації Ч.С.Бартніка.....	134

Трибуна Молодого Вченого

Карнов П. Поширення протестантизму в Україні: основні етапи становлення.....	141
Radchuk Y. The protestant's point of view on challenges within cross-cultural relationships in a mission.....	147
Morey D. Transformational processes of formation of new beliefs and new identity of the believer personality.....	153
Корнійко Р. Сирітство як виклик перед сучасною церквою в Україні.....	159
Синюк М. Біблійні засади місіонерської діяльності протестантських церков.....	165
Гуцало В. Вплив Реформації на літургіку історичного богослужіння.....	172
Grizzle Ch. Qualifying features of Church service are in the conditions of modern society.....	180

РЕЦЕНЗІЇ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

Мартич Р. Діалог моральних ідей релігій – передумова соціальної солідарності осіб і спільнот.....	186
Шкрібляк М. Культура ранньомодерної Європи та її сучасне інтелектуальне представлення.....	189
Інформація про Міжнародну відео-конференцію, присвячену 500-річчю Реформації.....	192
Довідка про авторів.....	194